УДК 02:821.161.1.09

Гоголь у часі і просторі українських бібліотек

Квітнева науково-практична конференція "Бібліотека і книга у контексті часу" стала вже традиційною для Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ). З огляду на те, що цього року в Україні і світі широко відзначається 200-річний ювілей від дня народження М. Гоголя, а 2009-й ЮНЕСКО оголосило Роком Гоголя, цілком природним є обрання темою для цьогорічного зібрання "Гоголь і Україна".

Учасники конференції розглянули різноманітні книгознавчі питання щодо видань творів класика світової літератури, а також їхньої ролі в сучасному соціокультурному середовищі. У привітальному слові заступник міністра культури і туризму України О. Бенч підкреслила, що М. Гоголь невідривно пов'язаний своїм національним корінням з Україною, її фольклором, мелосом, що віддзеркалилося не тільки у знаменитих творах про Україну, а й у роздумливих "Размышлениях о Божественной литургии".

Творчість письменника знайшла відображення в різних жанрах мистецтва. Про те, як інтерпретувалися твори М. Гоголя в українському кіно, — від перших "німих" фільмів до витончених кінотворів Б. Івченка і Ю. Іллєнка — розповіла кінознавець, секретар правління Національної спілки кінематографістів України, керівник Науково-дослідного центру кінематографічних студій Національного університету "Києво-Могилянська академія" Л. Брюховецька.

Своєрідна Гоголіана існує і в образотворчому мистецтві. Про таку царину, як книжкові ілюстрації до творів письменника, розповів завідувач відділу Публічної бібліотеки імені Лесі України м. Києва Л. Криворучко.

Завідувачка відділу ДЗ "НПБУ" О. Лазарєва присвятила свій виступ виданням творів М. Гоголя, починаючи ще з прижиттєвих, що зберігаються у фондах бібліотеки та інших українських книгозбірень. Сучасні технології дали змогу учасникам конференції на власні очі побачити на екрані ці рідкісні і цінні друки, окремі з яких є не тільки літературно-історичними, а й мистецькими пам'ятками.

Головний бібліограф ДЗ "НПБУ" І. Негрейчук висвітлила багаторічну діяльність українських бібліографів і презентувала бібліографічний покажчик "Видання Миколи Гоголя в Україні (1831—1923)". Краєзнавчі аспекти, пов'язані з вивченням життя і творчості письменника, розглянули головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка О. Дмитрієва та директор Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського Т. Зеленська**.** Остання доповідь, супроводжувана мальовничими слайдами, допомогла присутнім зробити своєрідну мандрівку по місцях, де зростав Микола Васильович і формувався його талант. Цю ж тему продовжила старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук О. Супрунюк. Вона представила видані до ювілею дві власні книжки про молоді роки М. Гоголя, що стали підсумком багаторічної дослідницької роботи.

Цікавими спостереженнями щодо архітектурних уподобань письменника, зокрема його захоплення готикою і несприйняття класицизму, поділилася студентка факультету дизайну Київського національного університету культури і мистецтв С. Ромашко.

Цікавими і надзвичайно пізнавальними були виступи науковців-філологів. Старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, кандидат філологічних наук Є. Волощук розповіла про сприйняття творчості Гоголя у світі, зокрема Німеччині. Про його популярність у цій країні свідчить те, що лише "Мертвих душ" налічується шістнадцять перекладів. Німецькі дослідники характеризують нашого уславленого земляка як одного з великих російських словотворців, який особливо вирізняється серед "похмурої", суворої традиції російської літератури своїм українським духом.

Не слід забувати, що перший надрукований твір письменника "Ганс Кюхенгальтерн" був пов'язаний саме з німецьким романтизмом. Щодо німецької літератури, то спостерігаються як елементи взаємовпливу, так і загальні типологічні риси, притаманні романтизму, готичній естетиці. Зокрема, твори М. Гоголя стоять в одному типологічному ряду з книгами Е.-Т. Гофмана і Ф. Кафки. Їх об'єднують поетика абсурду і поетика абсолюту. Однак гоголівський художній світ — це цілком своєрідне явище, збагачене особливими і яскравими барвами, у якому, крім фантастики і жахів, є неповторний, у народному дусі, гумор і "сміх крізь сльози", що німецьким письменникам невластивий.

Актуальні проблеми сучасного сприйняття творчого спадку М. Гоголя, його існування в українській і російській культурі висвітлив доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України П. Михед. За його твердженням, творчість великого письменника належить двом літературам, російській і українській, але функції в них має різні. Внесок М. Гоголя в українську літературу полягає в тому, що він вперше створив у слові цілісний і своєрідний образ України, зокрема, у зоровому, візуальному аспекті, — в руслі розвитку європейської літератури у першій половині XIX ст. Йому вдалося подати цей образ синтетично, включаючи природу, звичаї, фольклор, народний гумор, ментальність, побут. А російській літературі він прищепив те, що вона, за словами О. Пушкіна, не мала з часів Д. Фонвізіна, — веселощі і гумор. Він раніше, ніж у загальноєвропейському літературному процесі, зробив національний фактор складовою літературної творчості. М. Гоголь одягнув українську ментальність у російську мову, і в цій мові і літературі відбувся семантичний і стилістичний зсув. Всіляко демонструючи свою лояльність до царату як "зразковий малорос" і розглядаючи історію в координатах православного простору, письменник спокусив російську культуру, доти надто сувору і похмуру, своїм ренесансним сміхом і тим похитнув її імперські підвалини, бо імперія існує в зоні серйозного. Вчений також підкреслив вплив гоголівського спадку на інші мистецтва, у тому числі на живописні твори Марка Шагала.

Зазвичай, підсумком подібних конференцій стають доповіді, повідомлення, друковані статті, — зрештою досвід і враження, які залишаються в пам'яті учасників.

Цього року фіналом заходу стала ще й презентація цілком матеріальних здобутків. Зусиллями ДЗ "НПБУ", Державної історичної бібліотеки, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, а також мецената проекту — Науково-виробничого підприємства "Арістос Україна" здійснено оцифрування прижиттєвих і особливо значущих видань творів М. Гоголя, що зберігаються у фондах цих бібліотек, та факсимільне відтворення деяких із цих книг. Таким чином, цінні раритети, які потребують особливо дбайливого зберігання, поступово у своїх електронних та факсимільних копіях стають доступними для користувачів, дослідників і можуть прикрасити фонди будь-якої бібліотеки. Учасники конференції отримали компакт-диски з електронними копіями цінних видань, а бібліотеки — учасники корпоративного проекту — по чотири томи факсимільних копій.

© *Бейліс Л., 2009*

Як зазначила генеральний директор НПБУ Т. Вилегжаніна, це — показовий приклад корисності кооперації і координації бібліотечних установ, які таким чином якісно посилюють свої можливості, зокрема, й у зберіганні літературних пам'яток, що належать усьому людству.

За твердженням заступника генерального директора НПБУ О. Баркової, здійснена робота — це лише початок спільної праці бібліотекарів, видавців, редакторів, результатом якої буде надання доступу широкому загалу до старих і вразливих видань, зокрема у віддаленому режимі.

Багато цікавих матеріалів було представлено на книжковій виставці "Вічно Ваш. Гоголь", що була підготовлена працівниками бібліотеки до ювілею письменника.

У цілому конференція не тільки сприяла обміну професійним досвідом, а й розширила суміжні гуманітарні знання її учасників.

Леонід Бейліс,
завідувач відділу НПБ України, кандидат історичних наук